

Miklós Dániel

A cseh területek második világháború utáni német jövőképe

Bevezető

Akárcsak az első, úgy a második világháború alatt is folyt a háború utáni jövő tervezése: legyen szó akár a szövetségesekről, akár a tengelyhatalmakról. Hazánk esetében javarészt ismertek a nagyhatalmak tervei a békeidőszakra vonatkozóan: kezdve a föderatív elképzelésektől az etnikai határok megtartásán át a megcsonkított területű német tartomány szerepéig. Jelen munka a cseh tartományok német jövőképét mutatja be röviden, amely egy tartós német megszállás esetén akár Magyarország számára is szolgált volna tanulságokkal.

Természetesen nem lehet teljesen párhuzamba állítani a Magyarország és Csehország német megszállását. Utóbbira már a második világháború kitörése előtt sor került és nemcsak etnikai, gazdasági, hanem történeti okokból is próbálta a Harmadik Birodalom megszerezni az említett területet. A megszállók nemcsak a háború idejére tervezték: győzelmük után a cseh tartományokból német területet kívántak alakítani, a csehek kitelepítésével vagy teljes asszimilálásával. A németek főcélját azonban a háború előre haladása nem tette lehetővé. A továbbiakban próbálunk röviden szólni arról, hogyan befolyásolta a háború a német terveket, módszereket, illetve, hogy mit tudtak megvalósítani az eredeti elképzeléseikből a megszállt cseh területen.

A Cseh-Morva Protektorátus létrejötte

A müncheni döntés után területileg megcsonkított és így politikai struktúráját tekintve átalakult Csehszlovákia egyre erősebben fordult Németország felé. A szorult helyzetben lévő vezetők engedtek más szomszédos államok területi követeléseinek is. A szlováksággal ki tudott egyezni a még mindig centralizált cseh vezetés, így létrejött a szlovák terület autonómiája, ami az ország nevének a változását is magával hozta: ezentúl Cseh-Szlovákiának hívták az országot. Csehszlovákia azonban hiába kérte Németországtól, hogy „új” határait ismerjék el, erre Berlin nem volt

hajlandó,¹ mely előrevetítette Prága számára, hogy Hitlernek további tervei vannak.

Cseh-Szlovákia további destabilizálását Németország azonban nem katonai úton kívánta elérni, hanem az autonómia megadása után is feszült cseh-szlovák viszonyt használta ki. A szlovák szeparatista nézőpontot képviselő politikusok (Alexander Mach, Ferdinand Ďurčanský) továbbra is keresték a Harmadik Birodalom jóindulatát a terület függetlenedése érdekében. Prága sem nézte tétlenül a pozsonyi törekvéseket, ezért 1939. március 10-én lemondatták a Jozef Tiso vezette kormányt és rövid időre katonai kormányzást vezettek be. Hitler ekkor tudomására adta a szlovák vezetőknek, hogy vagy kikiáltják Szlovákia függetlenségét vagy Magyarország fogja megszállni a területet. Utóbbit nem kockáztatták meg a szlovák politikusok, így március 14-én kikiáltották az ország függetlenségét.

Ugyanezen a napon Hitler Berlinbe hívatta Emil Háchát, a cseh-szlovák állam elnökét és František Chvalkovskýt külügyminisztert. Egy megalázó éjszakai tárgyalás után az elnök aláírta az országot német védelem alá helyező nyilatkozatot, majd másnap, március 15-én megkezdődött a maradék cseh területek német katonai megszállása. A Cseh-Morva Protektorátussá váló terület lakossága viszonylagos beletörődéssel fogadta az okkupációt részben korábbi csalódásainak is köszönhetően. E nyugalomra a németeknek is szüksége volt, emiatt adott ki a Johannes Blaskowitz tábornok, megszálló csapatok parancsnoka egy hirdetményt a gazdasági és közösségi megszállás alatti zavartalansága érdekében.²

A Cseh-Morva Protektorátus 49 363 km² területen jött létre, ami a mai Csehország 62%-a – fennmaradó terület főleg Németország (Szudéta-vidék) és Lengyelország (Těšín) részét képezte 1938 ősze után. A Protektorátus lakossága 7,3 millió fő volt, amelynek túlnyomó többségét csehek alkották, de mintegy 225000 német még a müncheni döntés után is maradt ezeken a területeken. A Protektorátus volt tehát az első Németország által megszállt terület, ahol a németiség nem volt etnikai túlsúlyban a népességet tekintve. Maga a protektorátus – védnökség fogalom is újnak

---

¹ Hitler 1938 októberében is kinyilvánította, hogy amíg Beneš Csehszlovákia elnöke, addig nem hajlandó tárgyalni a másik féllel, ő azonban hiába mondott le, Németország továbbra sem volt hajlandó Csehszlovákiával egy asztalhoz ülni, lásd: Ádám Magda: Ki volt valójában Edvard Beneš? Budapest, Gondolat Kiadó, 2009: 183-184., illetve: Kobr, Miloš: Hungary's War, London, The New Europe Publ., 1943: 26.

² Demetz, Peter: Praha ohrožená, Prága, Mladá fronta, 2010. 33.

volt mondható a német közigazgatási tezaurusban: eredetileg az angol és francia gyarmati igazgatás egyik válfaját jelentette a fogalom.³

A németek a megszállás kezdetekor még nem nyúltak bele mélyen a cseh kormányzat i struktúrába. Edvard Beneš 1938. október 5-én lemondott köztársasági elnöki posztjáról, őt Emil Hácha követte, aki tisztségében maradt a háború végéig. A kormányt a korábbi agrárpárti (*Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu* – a köznyelvben: *Agrárníci*) politikus, Rudolf Beran vezette, aki a köztársaságból mentette át a kabinetét. Nem sokáig maradt azonban miniszterelnök: április 27-én Alois Eliáš tábornokot nevezte ki Konstantin von Neurath protektor, aki már jobban megfelelt a megszálló németek igényeinek.

Német tervek a cseh területekkel

Ha lehetne egy szóval, nagyon sematikusán összefoglalni a németek terveit a Protektorátussal, akkor a kulcsszó a germanizáció lenne. A cseh területeket egyre jobban integrálni kívánta magába a Német Birodalom. A tervek hol kíméletesebben, hol radikálisabban próbálták a cseh területeket elnémetesíteni. Az elgondolások azonban a háború miatt gyakran változtak: így a megvalósítási módozatok is képlékenyekké váltak.

Hitler gondolatai egy birodalom körül forogtak. Az Anschlussig vagy még inkább a müncheni döntésig azonban a Nagynémet Birodalom „Ein Volk, ein Reich, ein Führer” jelszava még védhető volt, mivel a megszerzett területek lakosai javarészt németek voltak. A cseh, majd a lengyel területek megszerzése után változott meg az elgondolás. 1939-től a Német-Római Császárság, mint soknemzetiségű, de német dominanciájú, a területén élő népeket oltalmazó állam vált a Harmadik Birodalom előképévé.⁴ Ehhez különösen jó például szolgáltak a csehek, akik a Német-római Császárság keretén belül szervezték meg saját államukat a 10. században. Nem csoda, hogy a megszállt cseh területek is a protektorátus, védnökség megnevezésű közigazgatási egységként működtek a Harmadik Birodalmon belül és a németek a csehektől elvárt kollaborációt az ún. „Szent Venceli eszmével” próbálták népszerűsíteni.

---

³ Ez a kérdéskör a kortárs magyar jogászokat is foglalkoztatta, lásd: dr. Polzovics Iván: A protektorátus, *Külügyi Szemle* 16. évfolyam (1939), 4. szám, 415-417.

⁴ Winkler, Heinrich August: *Németország története a modern korban*, II. kötet, Budapest, Osiris Kiadó, 2005. 66.

A Protektorátusban zajló folyamatok megítélését segíti, ha a Birodalomhoz való viszonyt és a németesítést a háború alatt elfoglalt más területek esetében is megvizsgáljuk. Lengyelország német kézre került részét felosztották: az északnyugati, 1918-ig zömében Németországhoz tartozó területeket betagozták a Birodalom közigazgatásába. Az itt élő lengyelek számára a Főkormányzóságot (*Generalgouvernement*) jelölték ki, mint letelepedési helyet. A Főkormányzóság teljhatalmú ura Hans Frank volt, aki csak névrokonságban állt Karl Hermann Frank protektorátusi államtitkárral. A területen nem maradt hatályban a lengyel polgári törvénykezés, és nem a németet sem vezették be, helyettük folyamatosan rendkívüli állapot volt érvényben⁵ – ellentétben a Protektorátussal, ahol csupán a Heydrich-merényletet követő bő fél évben volt statáriális bíraskodás.

A németek lengyeleket és a cseheket hosszútávon érdekeik kiszolgálóivá kívánták alacsonyítani, fokozatosan le akarták építeni a nemzeti nyelvű iskoláztatást, így megakadályozva, hogy németellenes értelmiség jöjjön létre. Heinrich Himmler 1940 májusában *A keleti idegen népekkel való bánásmód* című memorandumában megalapozta a lengyelekkel való bánásmódot: a germanizálásra alkalmasakat Németországba kell telepíteni, aki viszont nem alkalmas az elnémetesítésre, az csak a legalapvetőbb iskoláztatást kaphatja meg.⁶ A csehekre is kiszolgáló népként tekintettek hosszútávon, azonban – valószínűleg a korábbi hosszú cseh-német együttélés és a területük fejlett ipara miatt – őket magasabb szinten kívánták tartani a náci, hogy gyári munkások, alkalmasint hivatalnokok legyenek. A nem germanizálható csehek számára ugyanis bizonyos középfokú oktatás megmaradt, ahol viszont emelt óraszámban zajlott a német nyelv oktatása. Ugyanígy a közigazgatás nyelveként a lengyel csak a legalacsonyabb szinten maradhatott meg, a cseh regionális központokban is maradhatott az adminisztráció másik nyelve a német mellett.⁷

1941-ben Ukrajna is német kézre került, és az ottani lakosságot Hitler fel kívánta használni céljai eléréséhez. Erre meg is lett volna minden lehetősége, mivel a szovjetunióbeli keserű tapasztalatok miatt az ukránok gyűlölték a kommunistákat, és a bevonuló németekben a felszabadítóikat látták. A németek eleinte elnézték az ukránok szervezkedését, ám amikor

---

⁵ Davies, Norman: Lengyelország története, Budapest, Osiris Kiadó, 2006. 766.

⁶ Winkler i. m. 2005. 75.

⁷ Kamusella, Tomasz: The politics of language and nationalism in Modern Central Europe, Basingstoke, Pallgrave Macmillan, 2012. 769.

a Sztjepan Bandera vezette OUN már egy önálló államot kívánt létrehozni, azt a náci vezetés minden eszközzel meg kívánta akadályozni. A német vezetőség ezzel elmulasztotta azt, hogy az ukránokat megnyerjék az ügyüknek, ennek eredménye az lett, hogy a németek erőszakos úton elkezdték Ukrajnát gazdaságilag kizsákmányolni, a népesség pedig ellenállási mozgalmat épített ki a német megszállók ellen.⁸ Az itteni német igazgatásnak Erich Koch volt a vezetője, aki egyetértett az ukrán terület kizsigerelésével – az ő módszereit még az NSDAP főideológusa, Alfred Rosenberg is ellenezte, aki a fentebb vázolt oknál fogva inkább az ukránok megnyerését javasolta a közös ellenség ellen, azonban az ideológus alulmaradt a gyakorlattal szemben.⁹

Az előbbi rövid példákából látszik, hogy a csehek szinte szerencsésnek érezhették magukat a lengyelekkel és ukránokkal szemben.¹⁰ Ennek oka az is lehetett, hogy a németek még békeidőben szerezték meg Csehország maradék részét, illetve hogy más szerepet szántak a területnek és az ottani szláv népességnek a majdani kiépítendő Új Európában. Számos hasonlóságot mutat a Vichy rezsim a protektorátusi berendezkedéssel. Az 1940 júniusában létrejött ország a Francia Köztársaság jogutóda volt, ugyanígy tekinthető a Protektorátus is Csehszlovákia örökösének. Vichyben Pétain marsall még a parlamenttől kapott felhatalmazást, hogy nemzeti egységkormányt alakítson,¹¹ ugyanígy az első protektorátusi kormány és az elnök is a második köztársaságból maradt ott. Mindkét esetben olyan politikusok voltak a kormányban, akik a korábbi, köztársasági években is képviselők voltak a parlamentben.

A német megszállás mind a cseh, mind a francia területeken átformálta a politikai berendezkedést, a liberális struktúrát (alkotmány, parlamentáris vagy éppen pártrendszer) egy autoriter rendszer követett,¹² ahol a munka,

---

⁸ Lásd bővebben: Font Mária – Varga Beáta: Ukrajna története, Szeged, Bölcsész Konzorcium-JATE Press 2006. 197.

⁹ Winkler i. m. 2005. 87.

¹⁰ Erre pedig néha a kollaboráns cseh publicisták és német hivatalnokok cinikusan emlékeztették is őket, szembeállítva az ő helyzetüket a lengyelekével, lásd: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), a Külügyminisztérium Sajtó és kulturális osztálya K66, 581. csomó, I-5 tétel, ad 188/res-1943.

¹¹ Boros Zsuzsanna: Vichy-Franciaország (1940-1942). A francia állam születése és a „nemzeti forradalom” első időszaka, Budapest, Akadémiai Kiadó 1994. 74.

¹² lásd Boros i. m. 1994. 102. és Palotás Emil: Kelet-Európa története a 20. század első felében, Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 481.

az erkölcsök és a közösség váltak az ideologikus hívószavakká.¹³ Teljesen nem lehet azonban párhuzamba állítani a két területet, mivel Vichy-Franciaország nem került német megszállás alá 1942-ig, és ugyan érték német részről korlátozások, de önállóan intézhette külügyeit is. Ez a Német Birodalom részeként működő Protektorátusban nem valósulhatott meg.

Konstantin von Neurath protektorátusa és a „puha” elnyomás

A cseh területek megszállását követően a Protektorátus élére a Führer Konstantin von Neurath, korábbi londoni nagykövetet nevezte ki március 16-án. Ugyan az idősödő diplomatával nem ápolt különösebben jó viszonyt Hitler, ám számolt azzal, hogy a maradék cseh területek bekebelezése nemzetközi felháborodást fog szülni, ezért egy olyan embert kívánt kinevezni, akinek a személye garantálja a pacifikálást – erre a célra Neurath tökéletesen megfelelt. Lényegében ez volt az oka, hogy nem a radikális nézeteket valló szudétanémet Karl Hermann Frank került a protektori székbe, aki így csak az államtitkári pozíciót kapta meg. Ezért Neurath kinevezése egyfajta gesztusként is értelmezhető a csehek felé.

Neurath protektorsága alatt a cseh kormányzat viszonylag önállóan tevékenykedett, mivel az idős német helytartó inkább a vadászszenvélyének hódolt, mintsem a mindennapi politikával foglalkozott. A cseh vezetőknek viszont így is több átalakítással kellett szembenéznük: a második csehszlovák köztársaság idején már csorbult az állam demokratikus felépítése, ez a Protektorátusban tovább romlott. Már a müncheni döntés után fokozatosan felszámolták a pártéletet. A kommunista pártot betiltották, a többi kettő szervezetbe, a Nemzeti Egység Pártjába (*Strana národní jednoty*) és a Nemzeti Munkapártba (*Národní strana práce*) olvasztották.¹⁴ A Protektorátusban ez a maradék két párt sem működhetett sokáig, hanem egy gyűjtőszervezetbe, a Nemzeti Szolidaritásba (*Národní souručenství*) olvasztották be őket, mely szervezetnek nem lehettek zsidók a tagjai. Később a zsidó lakosságot is egyre több restriktív intézkedés érte, de a csehek is másodrendű állampolgárokká lettek alacsonyítva: a csehekre a cseh és a német törvények voltak érvényesek, a német nemzetiségű lakosokra viszont csak az utóbbiak. Megkezdődött a cseh, mint

---

¹³ Pétain marsall államvezetői jelvényére a szabadság, egyelőség, testvériség (liberté, égalité, fraternité) hármas helyett a munka, család, haza (travail, famille, patrie) került.

¹⁴ Palotás i. m. 2003. 293.

hivatali és oktatási nyelv háttérbe szorítása is, hogy a német legyen a Protektorátus első számú nyelve.

A csehszlovák hadsereget gyakorlatilag szélnek eresztették, csak a 7000 fős kormányhadsereg (*Vládní vojsko*) működését engedélyezték.¹⁵ Így a katonáknak civil foglalkozást kellett találniuk, ám ha ez nem sikerült, akkor maradt az emigráció és az idegen országokban létrejövő csehszlovák katonai egységekbe való belépés. Ugyanígy Csehszlovákia első világháború utáni létrehozásában nagy szerepet játszó légionáriusokra is elbocsátások, letartóztatások, perek vártak.¹⁶ A régi múltra visszatekintő hazafias torna-szervezeteket, mint a Sokolt vagy az Orelt fokozatosan felszámolták, vezetőiket letartóztatták, vagyonukat lefoglalták. A német hatóságok nem kívánták tehát fenntartani a hazafias szervezeteket, mivel (joggal) tartottak tőle, hogy azok kapcsolatban állnak a cseh ellenállással. Másrészt a lefoglalt vagyon a megszállók kezébe került, ami elég nagy bevételforrásnak bizonyult.

A Protektorátus antiszemitizmusa más jellegű volt, mint a németországi. A köztársaság idején a csehországi zsidóságot gyakran a németek szállás-csinálóinak tekintették:¹⁷ az idegenszívűség vádja tehát ilyen módon itt is megjelent. Dacára azonban a germanofóbiának, a zsidóellenes törvények mégis a Harmadik Birodalom ármékában jöttek létre. Az első ilyen jellegű intézkedések már 1938 végén megszülettek, amikor a zsidó származású közszolgákat nyugdíjazták, valamint az 1918 után áttérteket vették vizsgálat alá.¹⁸ Később fokozatosan szűkítették a zsidóság munkavállalási, szórakozási lehetőségeit. Majd a Protektorátusban is megjelent a zsidók kivándorlását szervező hivatal Adolf Eichmannal.¹⁹

A Protektorátus első éveiben több kisebb restriktív intézkedés érte a zsidóságot, de a sárga csillag viseléséről szóló rendeletet, illetve a deportálásokat sikerült elodáztatni 1941-ig. Minden áron a csehek és Neurath sem akartak ezzel foglalkozni: furcsa időhúzás jelent meg. A kormányzat kifogásokat keresett, a protektor pedig nem sürgette a zsidóellenes törvé-

---

¹⁵ Šrámek, Pavel: *Ve stínu Mníchova, z historie československé armády 1932-1939*, Prága, Mladá fronta, 2008. 118.

¹⁶ MNL OL, a Külügyminisztérium politikai osztályának iratai K 63 (továbbiakban: K 63), 201. csomó, 21. tétel, 4/pol-1941.

¹⁷ Demetz i. m. 2010.91.

¹⁸ Kennan, George F.: *From Prague after Munich – Diplomatic Papers 1938-1940*, Princeton, Princeton University Press, 1968. 34-41.

¹⁹ Demetz i. m. 2010. 92-95.

nyek meghozását, inkább hivatalán kívül ütötte el idejét. Ezt a helyzetet végül Berlin unta meg: rendelet hoztak központilag a sárga csillag viseléséről, amelyet a Protektorátusra is kiterjesztettek.²⁰ Ez a döntés már Neurath protektorságának a végén született meg: amikor már a Birodalomban szóba került a volt diplomata elmozdítása, mivel erélytelen volt a csehekkel szemben.

Az oktatást tekintve, a cseh egyetemekkel meglehetősen egyszerűen sikerült a németeknek leszámolni. 1939. október 28-án, a csehszlovák köztársaság megalakulásának évfordulóján²¹ egyetemisták tartottak demonstrációt a megszállás ellen Prágában. A német hatóságok erőszakkal fojtották el a tiltakozást. Ennek során sebesült meg az egyik résztvevő hallgató, Jan Opletal, aki pár héttel később belehalt a sebesülésébe. Temetése november 15-én is nagyon gyorsan egy németellenes demonstrációvá nőtte ki magát. Ez adott arra alkalmat a megszállóknak, hogy gyakorlatilag megfojtsák a cseh nyelvű felsőoktatást. Egyetlen éjszaka alatt az összes egyetemi kollégiumban razziát tartottak: több, mint ezer főt vettek őrizetbe. Végül 1 200 személyt küldtek koncentrációs táborba, kilenc diákvezetőt kivégeztek, a cseh nyelvű egyetemeket pedig bezárták (az utóbbi intézkedést ideiglenesnek szánták, de a második világháború végéig egyetlen intézmény sem nyitotta meg kapuit).²²

A csehek számára ettől kezdve a középfokú oktatás jelentette ettől kezdve az iskoláztatás csúcsát, ám az érintett intézmények mozgásterét már a Neurath korszakban is igyekeztek korlátozni és inkább a német iskolákat támogatták: 1938-ban 13 német középiskola működött a későbbi Protektorátus területén, 1941-ben már 21. A cseh középiskolákba felvehető diákok létszámát korlátozták, azok pedig, akik így kimaradtak a felsőbb oktatásból, az ötödik elemi után még három éves pótoktatásban részesülhettek – de ide sem mehetett minden kimaradó. Akik még ebbe a képzésbe sem fértek be, azok szakmai jellegű oktatáson vehettek részt.²³

A cseh iskolások számára előírták, hogy magasabb óraszámban tanuljanak németül: ilyen adminisztratív döntésekkel kívánták a német nyelvet

---

²⁰ MNL OL, K 63, 201. csomó, 21. tétel, 61/pol-1941.

²¹ A korábban nemzeti ünnepnek számító nap a megszállás után elvesztette státuszát, így jártak más ünnepnapok is, de több, a köztársaságra emlékeztető utcanévet is megváltottak: ezek német neveket kaptak, sőt Csehszlovákia nevének a nyilvános leírását is tiltották, lásd: Kamusella i. m. 2012. 770.

²² Demetz i. m. 2010: 123-124.

²³ MNL OL, K 63, 201. csomó, 21. tétel, 55/pol-1941.

előtérbe helyezni. 1939. június 24-én Neurath protektor egy előterjesztést bocsátott a cseh kormányzat elé a német nyelv ügyében. Egy hónapnyi halogatás után végül július 23-án elfogadta a cseh fél a megszállók nyelvről szóló rendeletet. Ezentúl a német hivatalokkal csak németül lehetett levelezni, a német beadványokra azonban lehetett csehül is válaszolni, és maradhatott a kétnyelvű levelezés a protektorátusi hivatalok között is. A pénz, tömeg és mennyiségi megjelöléseknél is a német névnek kellett elől állnia, sőt még a prágai villamosokon is két nyelven kellett bemondani a megállók neveit. Hácha elnök csupán azt tudta elérni, hogy a teljesen cseh falvakban ne vezessék be a rendeletet,²⁴ azonban minden más településen ez a rendelkezés lépett életbe.

A germanizálásnak más módja is volt: a cseh hivatalnokok nagy tömegtől is próbáltak megszabadulni a megszállók. A 1940. március 12-én, rendeleti úton kötelezővé tették a megszállók egy hűségesküt a cseh kormánytisztviselők és közalkalmazottak számára. Ez alapján hűséget fogadtak Hitlernek, és a továbbiakban tartózkodtak a Birodalom ellenes cselekményektől.²⁵ Bő egy évvel később még inkább kiszolgáltatottá tették a cseh munkavállalókat. Sokan tartottak attól, hogy a kirúgott csehek helyére németeket vesznek majd fel. Az 1941. május 2-án kiadott rendelet értelmében bárkinek fel lehet bontani a szerződését, amennyiben az illető részt vett egy Birodalom ellenes cselekményben: ez pedig a hatóságok számára nagy támadási felületet nyújtott. A rendelet azonban a munkáltatót is sújtotta: sokan ugyanis nem kívánták elbocsátani a már bevált cseh alkalmazottaikat. Amennyiben viszont nem szabadultak meg az ilyen módon szankcionálandó beosztottjaiktól, akkor büntetést kellett fizetniük.²⁶

Nagy számban kerültek a Protektorátus területére birodalmi németek, akik nemcsak hivatalnokok és tanárok voltak. A németek tervei között szerepelt a csehek kitelepítése, azonban ezt csak a háború utánra tervezték. 1940. október 9-én egy megbeszélésen Frank államtitkár – a protektor germanizálásra vonatkozó emlékiratát áttanulmányozva – kijelentette, hogy három megoldási lehetőség vár a csehekre. Az első szerint Morvaországot teljesen elnémetesítenék, a cseheket pedig Csehországba telepíte-

---

²⁴ Brandes, Detlef: Die Tschechen unter deutschem Protektorat, 1. kötet: Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren bis Heydrichs Tod (1939-1942), München, R. Oldenbourg Verlag 1969. 164.

²⁵ MNL OL, K 63, 198. csomó, 21. tétel, 23/pol-1940

²⁶ MNL OL, K 63, 201. csomó, 21. tétel, 37/pol-1941

nek át:²⁷ ez azonban a német vezetők szerint nem tekinthető a cseh kérdés teljes megoldásának. A második megoldási lehetőség lett volna Neurath memoranduma szerint a teljes kitelepítés, amely nem lett volna kivitelezhető belátható időn belül, és Frank véleménye is az volt, hogy sok érv szól ellene. A harmadik út lett volna a csehek felőrlése: akit asszimilálni lehet, azon meg kell kezdeni a germanizálást, aki pedig ellenszegül vagy alkalmatlan erre, attól meg kell szabadulni, és helyükre németeket kell a Birodalom más területeiről betelepíteni.²⁸

Ez utóbbi megoldás Erich Friderici gyalogsági tábornok, protektorátusi Wehrmacht megbízott elképzeléséhez állt közel, aki szintén részt vett ezen a megbeszélésen. Szerinte a nagynémet tér 80 millió németje a 7 milliós, széttelepített cseh lakosságot fel fogja majd szívni, a helyükre pedig németeket lehet telepíteni. A tábornok felvetette azt is, hogy a cseh szakembereket, tudósokat a Birodalom érdekei miatt Németországban kellene munkába állítani.²⁹ Utóbbi általánosságban nemcsak a tudósokra vonatkozott. A német iparból sok embert elvont a Wehrmacht, így vendégmunkásokat alkalmaztak a Birodalomban. Az idegenek főleg kényszer hatására kerültek német területre, azonban a Protektorátus esetében eleinte többen önkéntesként éltek azzal a lehetőséggel, hogy Németországban dolgozzanak, mivel arra számítottak, hogy jobb körülmények várják őket, mint odahaza. Ebben azonban csalódnuk kellett, mivel a németországi vendégmunkások ugyanannyit kerestek, mint a német munkások, azonban annyit vontak le a bérükből, hogy szinte semmi sem maradt a zsebükben a fizetésből.³⁰

A cseh területeken a megszállástól és Neurath hivatalba lépésétől kezdve érvényesült a germanizáló hatás, ám a háború kitörése miatt továbbra is elodázták a náci vezetők a cseh kérdés megoldását. Neurath továbbra is pacifikálni próbálta a tartományát, néha gesztusokat is tett: 1940 januárjában az előző évi diáktüntetések letartóztatottjai közül néhány személyt szabadon bocsátatott.³¹ Neurath módszerei azonban nem

---

²⁷ Mint szó esett róla, Lengyelországban hasonló módon láttak neki a Warthegau germanizálásának

²⁸ Kraus, Ota-Kulka, Erich: *Éjszaka és köd*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1961. 394-395.

²⁹ Brandes i. m. 1969. 126.

³⁰ Aly, Götz: *Hitler népállama: Rablás, faji háború és nemzeti szocializmus*, Budapest, Atlantisz Könyvkiadó, 2012. 205.

³¹ MNL OL, K 63, 198. csomó, 21. tétel, 4/pol-1940.

érték el a céljukat. A korábbi diplomata végzetét végül egy sikeres, 1941. szeptemberi sajtó bojkott hozta el, melyet a londoni emigráció rádióadásai is támogattak. E szerint a cseh lakosság egy héten keresztül nem vett napilapokat, amelyek így eladatlanul halmozódtak fel.³² Németország centrumának közelében egy ilyen mértékű megmozdulás is zavart kelthetett, miközben a Wehrmacht csapatai offenzívában voltak a keleti fronton. Ezért, hogy ne legyenek még ettől kisebb méretű ellenállási akciók sem, Hitler úgy döntött, hogy Neurathot „betegszabadságra küldi,” a helyére pedig egy erélyesebb vezetőt nevez ki Reinhard Heydrich személyében.

Reinhard Heydrich, mint protektorhelyettes

A Sicherheitsdienst vezetője 1941. szeptember 27-én vette át a protektori feladatokat. Igaz, egyelőre a protektor helyetteseként, mivel Hitler ekkor még nem mondott le arról, hogy a „rendcsinálás” után Neurathot visszahelyezze pozíciójába.³³ Heydrich ugródeszkeként tekintett prágai kinevezésére,³⁴ ahol bizonyíthatja, hogy meg tud birkózni komoly feladatokkal is. Hivatalba lépése után azonnal statáriumot hirdetett, elfogatta Alois Eliáš miniszterelnököt, valamint több korábbi cseh politikust és katonatisztet.³⁵ A letartóztatottakkal szembeni leggyakoribb vádak államellenes cselekmények és gazdasági bűnesetek (feketézés, tiltott felhalmozás) voltak, s többeket a rögtönítélő bíróságok ítélete után ki is végeztek. Ezek a lépések mindenki számára világossá tették, hogy a Neurath-féle módszerek helyett a Frank által is követelt radikális megoldásoknak szavaztak bizalmat a berlini vezetők.

Heydrich, hogy megmutassa vezetői képességeit gyakran küldött jelentéseket Berlinbe, amelyekre azonban Hitler csak ritkán válaszolt.³⁶ Az első napok intézkedései után, 1941. október 2-án Heydrich már bemutatkozó beszédében lefektette programját a prágai német vezetők előtt. Ki-

---

³² MNL OL, K 63, 201. csomó, 21. tétel, 60/pol-1941.

³³ Kárný, Miroslav: Reinhard Heydrich als Stellvertretender Reichsprotektor in Prag (bevezető tanulmány). In: Kárný Miroslav (szerk.): Deutsche Politik im „Protektorat Böhmen und Mähren” unter Reinhard Heydrich 1941-1942: Eine Dokumentation, Berlin, Metropol, 1997. 10.

³⁴ Heydrich, Lina: Můj život s Reinhardem, Prága, Toužimský a Moravec, 2012. 125.

³⁵ Hamšík, Dušan-Pražák, Jiří: Merýnylet Heydrich ellen, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1965. 56.

³⁶ Kárný i. m. 1997. 13-14.

emelte, hogy az ellenséges megnyilvánulásokat le fogja törni (ezért hozott határozott megtorló és preventív intézkedéseket rögtön a hivatalba lépésekor), valamint hogy a cseh-morva területekből német földet kíván kreálni, mivel azok amúgy is a németiséghez tartoztak már korábban.³⁷ Röviden felvázolta, hogy miként fog majd lezajlani a gyors germanizáció, ugyanakkor türelemre is intette a hallgatóságot, mivel jelenleg a háború megnyerése a prioritás, így a cseheket is meg kell nyerni valamilyen szinten, hogy maximális erőkifejtést tudjanak tenni a Birodalom termelése érdekében.³⁸

A csehek elnémetesítése céljából „faj” és „gondolkodás” szerint négy kategóriára osztotta: a jó fajú, jó gondolkodású személyek lettek volna a germanizálás elsődleges célpontjai. A rossz fajú és rossz felfogásúakat a későbbiekben birtokba veendő keleti területekre deportálta volna. Volt még két köztes kategória is: azok, akik rossz fajúak, de jó gondolkodásúak voltak, Heydrich a helyükön akarta hagyni, vagy a Protektorátuson kívülre, a Birodalom más területeire küldte volna őket: munkájuk ugyanis hasznos lett volna Németország számára. Ezek a személyek azonban gyereket már nem vállalhattak volna, nehogy vérvonaluk tovább folytatódjon. A másik közbülső csoportot tartotta a legveszélyesebbnek, ők voltak a jó fajú, de rossz gondolkodású személyek, akiket a Birodalomban kívánt átneveltetni, vagy ellenkező esetben, megfogalmazás szerint: „a falhoz lesznek állítva.” Őket azért sem javasolta kitelepítésre, mert féltő, hogy a keletre űzött csehek között átveszik az irányítást, és felkelést robbantanak ki.³⁹

A kategorizációhoz – Heydrich szerint természetesen – vizsgálatok voltak szükségesek.⁴⁰ Két héttel a wannsee-i konferencia után Heydrichnek arra is volt gondja, hogy február 4-i beszédében elmondja, miként képzei ezt el. A csehek számára rövid úton egy felmérést indítának kérdőíves módszerekkel, amely alapján kiderülne, hogy ki lenne alkalmas a germanizációra. Heydrich úgy számolt, hogy a csehek kb. egyharmada

---

³⁷ Brandes i. m. 1969. 209-210.

³⁸ Kraus-Kulka i. m. 1961.402.

³⁹ Brandes i. m. 1969. 210., Kraus-Kulka i. m. 1961. 405.

⁴⁰ A faji vizsgálatokhoz „tudományos” módszereket, modern eszközöket használtak fel: 1942 tavaszán öt mobil röntgen állomás járta a Protektorátust e célból. Természetesen nem faji vizsgálatok címszó alatt hívták be a cseheket kontrollra, hanem a tüdőszűrés volt a fő indok. Lásd: MacDonald, Callum: *The Killing of Reinhard Heydrich: The SS „Butcher of Prague,”* New York, Da Capo Press, 1998. 134.

lesz alkalmas a teljes elnémetesítésre, másik egyharmaduk fog majd alkalmatlannak bizonyulni erre. Aki pedig a köztes kategóriába esik majd, annak marad a részleges germanizáció, és majd a következő Általános Telepítési Terv (*Generalsiedlungsplan*) idején keresnek nekik letelepedési területet.⁴¹

A kitelepítés másokat is megihletett. Erich Friderici után Rudolf Toussaint tábornok lett a Wehrmacht főfelügyelője a Protektorátusban, aki 1941. október 6-án Hitler felé tolmácsolta a cseh kérdés megoldásának általa javasolt verzióját. E szerint a nem germanizálható csoportokat a szovjet területeken kell majd szétszórni, ahol szerinte jó felügyelők válhatnak belőlük. Heydrich is hasonló szerepkört szánt az említett februári beszédében a cseheknek, azonban ő sokkal sötétebben látta a jövőjüket: a keletre deportáltak lettek volna sok esetben Jeges-tenger mellett létrehozandó koncentrációs táborok őrzői és brigádvezetői.⁴² A csehek mégis csak másodikkak voltak Heydrich listáján: előttük a zsidók álltak, akiknek helyzete tovább romlott a korábbiakhoz képest. Számukra hozta létre a terezíni gettót, amely nem sokkal a hivatalba lépése után megkezdte működését. A zsidó vagyon arizálásra került, amelyből Heydrich is kivette a részét: rezidenciája egy korábbi cukorgyáros családjáé volt Prágához közel Pannenské Břežanyban.⁴³

Heydrich a politikában központosítani próbált: megváltoztatta a cseh kormány összetételét. Megszüntetni nem akarta a csehek autonómiájának zálogát, mert a németek tartottak tőle, hogyha Hácha elnök és a kormányzat lemond, akkor a csehek között megnőhet a Birodalom ellenes cselekmények száma. 1942. január 19-én kinevezte az új kormányt, amelyet Jaroslav Krejčí vezetett. Az egyik legfontosabb személyi változás az volt, hogy a gazdasági minisztérium élére egy birodalmi német, Walter Bertsch került.⁴⁴ A minisztériumok hatáskörét igyekezett csökkenteni s egyúttal németekkel feltölteni az apparátust. Újdonságnak számított a Propagandahivatal, amely közvetlenül a miniszterelnökhöz tartozott. Ennek az élére a korábbi légionista, majd a Protektorátus idején a németekkel kollaboráló Emmanuel Moravec került.⁴⁵

---

⁴¹ Kárný i. m. 1997. 30.

⁴² Kárný i. m. 1997. 29.

⁴³ MacDonald i. m. 1998. 116.

⁴⁴ Kárný i. m. 1997. 48-49.

⁴⁵ MNL OL, K 63, 72. csomó, 7. tétel, 4/pol-1942.

A gazdasági minisztérium német kézbe kerülésével sikerült elérni, hogy a birodalmi háborús erőfeszítésekhez a cseh ipar mind nagyobb mértékben hozzájáruljon. Heydrich programjában szerepelt a cseh munkások ellátásának javítása is. A sokat ismételt kenyér és korbács módszerével próbálta őket a német ügy mellé állítani, vagy ha ez nem sikerül, legalább lecsendesíteni őket. Emiatt a protektorhelyettes munkásküldöttséget is fogadott a hivatalában még 1941 októberének végén, és nekik is megígérte, hogy az életkörülményeiken javítani fog.⁴⁶ Az ígéreteket tettek is követték: megreformálta a cseh társadalombiztosítást, valamint május elsejét munkaszüneti nappá nyilvánította.⁴⁷ Heydrich úgy gondolta, hogy aki a Birodalomért küzd, az megérdemli annak a szociális juttatásait. Fordítva is igaz volt ez: aki extra jutalmat akar, annak a gyárban is erőn felül kell dolgoznia.

Heydrich tevékenységére végül Berlinben is felfigyeltek. Hírek szóltak arról, a megszállt francia területekre fogják áthelyezni, ahol hasonló feladatai lettek volna, mint a Protektorátusban.⁴⁸ Valószínű, hogy az általa lecsendesített területre Neurath került volna vissza még egy időre, mivel Hitler még mindig számolt vele. Ebből azonban semmi sem lett: május 27-én a korábban Angliából érkező cseh ejtőernyősök merényletet követtek el Heydrich ellen, amelyet ugyan túlél, de az ott szerzett sérüléseibe június 4-én belehalt.

A Heydrich utáni korszak: Daluege és Frick protektorsága

Heydrich halála után brutális megtorlás vette kezdetét, amelynek végrehajtója Kurt Daluege volt, az Ordnungspolizei (ORPO) vezetője. Kinevezésének prózai oka volt: éppen Prágában tartózkodott. Később őt nevezték ki Heydrich utódának. A brutális megtorló intézkedések ismertetéséről eltekintünk, mivel azok közvetlenül nem képezik jelen írás tárgyát. Meg kell azonban említeni, hogy a cseh és német lakosságra nagy hatással volt a Heydrichiádának nevezett megtorlási folyamat.

A német tervekre érdemben nem a protektor halála, hanem az egyes hadszínterek hadi eseményei voltak hatással. Erwin Rommel afrikai offenzíváját Alam el Halfánál megállították, az 1942-es keleti támadás során ugyan Sztálingrádot sikerült elérni, de a kaukázusi olajmezőket csak

---

⁴⁶ MNL OL, K 63, 201. csomó, 21. tétel, 75/pol-1941.

⁴⁷ MacDonald i. m. 1998. 133.

⁴⁸ MacDonald i. m. 1998. 166.

részlegesen hódították meg a németek. Utóbbi súlyos gondokat okozott a német háborús gazdasági terveknek.⁴⁹ Ekkor még azonban nem lehetett tudni, hogy ideiglenes-e a megtorpanás vagy végleges.⁵⁰ Mindenesetre a Birodalmat és ezáltal a Protektorátust is egyre jobban megterhelte a háború. Emiatt a Heydrich által pontosan meghatározott terveket át kellett alakítani, de a retorika nem változott. Karl Hermann Frank 1942 októberében, a prágai Heydrich rakpart névadó ünnepségén mondott beszédében kifejtette, hogy a Birodalomhoz hű csehek továbbra sem fogja bántódás érni. Az ellenszegülőkre viszont büntetés vár.⁵¹

Daluege és az őt 1943. szeptember 20-tól váltó Wilhelm Frick korszaka egységesnek tekinthető, ami a Protektorátussal kapcsolatos német terveket illeti. Frick, a korábbi birodalmi belügyminiszter de jure is váltotta Konstantin von Neurathot. Ez azt is jelentette, hogy Frank államtitkár megmaradt a pozíciójában – szerepe azonban jócskán felértékelődött az idegenből érkező protektorok uralma idején. Valószínű, hogy bizalma a központi vezetésben valamennyire megingott a mellőzése miatt. Ennek jele, hogy a háború előrehaladtával nem kívánt több kibombázott német családot sem további kiszervezett német hivatalokat elhelyezni a Protektorátusban.⁵²

A cseh területeket érintő tervek esetében a germanizáció maradt továbbra is a végcél. Mivel azonban a csehek nem lehetett sehova kitelepíteni, ezért helyben kellett megoldást találni. Így az ifjúságnevelés, oktatás területén a csehek érték új intézkedések. Felsőoktatási intézményeik továbbra is zárva maradtak, azonban arra lehetőséget adtak a megszállók, hogy különböző németországi egyetemeken továbbtanuljanak a cseh fiatalok. Az erről szóló intézkedés még Heydrich idejében napvilágot látott,⁵³ és az ő halála után sem vonták vissza. Csak azok a fiúk jelentkez-

---

⁴⁹ Ránki György: A hadigazdaság kérdései a második világháborúban, Századok, 121. évfolyam (1987), 1. szám, 49-84. 56-57.

⁵⁰ Hitler 1942-ben már úgy gondolta, hogy a Szovjetuniót katonailag megtörték, és már csak idő kérdése a keleti győzelem, ezért erőltetette a leningrádi, kaukázusi, és volgai hadműveleteket a katonai vezetők véleményének ellenére, lásd: Ormos Mária-Majoros István: Európa a nemzetközi küzdőtéren, Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 452-453..

⁵¹ MNL OL, K 63, 72. csomó, 7. tétel, 69/pol-1942.

⁵² Brandes, Detlef: Die Tschechen unter deutschem Protektorat, 2. kötet: Besatzungspolitik, Kollaboration und Widerstand im Protektorat Böhmen und Mähren von Heydrichs Tod bis zum Prager Aufstand (1942-1945), München, R. Oldenbourg Verlag, 1975. 52.

⁵³ MNL OL, K 63, 72. csomó, 7. tétel, 17/pol-1942.

hettek, akik megfeleltek bizonyos követelményeknek. Hiába volt azonban ez az intézkedés, a csehek elzárkóztak attól, hogy Németországban folytassák tanulmányaikat, mivel ebben lehetőségben is a germanizációt látták. 1943-ban mégis mintegy 3 500 fő jelentkezett különböző németországi felsőoktatási intézményekbe, akik közül végül 380-an iratkozhattak be német egyetemekre. A cseheket nemcsak felső, hanem szakoktatásra is Németországba vitték volna: elsősorban fiatal földműveseket kívántak tovább képezni a Birodalomba, azonban ez csak terv maradt.⁵⁴

A közoktatásért a már említett Emmanuel Moravec volt a felelős, aki a Hitlerjugend mintájára akarta átalakítani a cseh köznevelést. Egy kuratóriumot kívánt létrehozni, ami a fiatal csehek szellemi és morális képzéséért lenne a felelős.⁵⁵ Később konkréttervekkel rendelkezett a propagandaminiszter: a Sokol mintájára működne a testi képzés, de a tanárokat német instruktorok képeznék ki.⁵⁶ Moravec gyors eredményekkel számolt, szerinte egy év után rá sem lehet majd ismerni az ilyen jellegű oktatásba kerülő 10-18 év közötti cseh fiatalságra.

A háború elhúzódása miatt a germanizáció akkutan inkább a fiatalokat érintette. Az idősebbeket a kitelepítés helyett pedig inkább a gyárakba terelték. A Birodalomból egyre több katonaképes férfit vittek el a frontra (a nők munkába állításának lehetőségét mellőzte a második világháborúban Németország), így egyre nagyobb szerepe volt a hadifoglyok, kényszermunkások, és vendégmunkások alkalmazásának.⁵⁷ Utóbbi kategóriába tartoztak a csehek, akik mentesültek a katonai szolgálat alól, hogy az ipari termelésre tudjanak koncentrálni egy kezdetleges, korlátozott idejű munkaszolgálat keretein belül.⁵⁸

A náci Németország későn kezdte meg a háborús totalizálást. Először Franz Todt, majd az ő halála után Albert Speer felügyelte a fegyverkezést a munkaerő-gazdálkodást pedig Fritz Sauckel irányította. Az ő munkásságuk eredményeképpen a fogyasztói ipart fokozatosan leépítették, az üzemeket hadianyag gyártására állították át. Ezt a folyamatot 1943-tól kezdve a Speer által létrehozott Fegyverkezési Felügyelet (*Rüstungskommission*)

---

⁵⁴ Brandes i. m. 1975. 37.

⁵⁵ MNL OL, K 63, 72. csomó, 7. tétel, 43/pol-1942.

⁵⁶ MNL OL, K 63, 72. csomó, 7. tétel, 66/pol-1942.

⁵⁷ Ránki György: A második világháború története, Budapest, Gondolat Kiadó, 1982. 265.

⁵⁸ MNL OL, K 63, 198. csomó, 21. tétel, 180/pol-1939.

koordinálta.⁵⁹ A termelési hatékonyságot növelni tudták a munkaórák számának növelésével, illetve az alkatrészek változatosságnak egyszerűsítésével

Emellett megváltozott a csehek munkavállalása a Birodalomban, s a háború előrehaladtával már gyakran kényszermunkásokként alkalmazták őket. Hitler azonban nem bízott a csehekben, akiknek Daluge korlátozott mértékben még fegyveres feladatokat (légvédelem, frontszolgálat) is adott volna. A német munkaerő eltűnése nyomán a protektorátusi vendégmunkásokat a vasút és a posta is felszívta (a csehek német nyelvtudása nagy előnyt jelentett az itteni állások betöltésekor) – amikor Hitler megtudta, hogy mennyi cseh dolgozik a Birodalom ezen intézményeinél, belenyugodott az alkalmazásukba.⁶⁰ Ahogy azonban a szövetségeseik bombázói elérték a német iparvidékeket, úgy az ottani gyárakat is elkezdték a Protektorátusba költöztetni. Ez sok cseh vendég és kényszermunkás számára azt jelentette, hogy hazájukba szállítják vissza őket, hogy ott dolgozzanak tovább. Hozzájuk újabb cseh munkaerő csatlakozott a különböző hadiipari üzemekben, akiket a könnyűiparból vagy a szolgáltató szektorból irányítottak át: az eredeti munkahelyeiket a háború végéig bezárták, hogy így nyerjenek még több munkást a hadiiparnak.

A szovjet front folyamatos nyugatra tolódásával a népi németek letelepítése érdekében a Birodalomhoz közelebb eső területeket kellett számba venni, s így a Protektorátus is ezen elemek letelepítésének célterületévé vált. A Protektorátust már Heydrich előtt német tartománnyá kívánták átalakítani, s maga a protektorhelyettes személyesen is részt vett a telepítési folyamatban, mint a Népi Németek Megerősödésének Birodalmi Felügyelője (*Reichskommissar für die Festigung des Deutschen Volkstums*).⁶¹ Halála után a németek számára nemcsak a zsidóktól elvett, kisajátított házakat, lakásokat adták át, hanem az ugyanilyen módon a csehektől elvett ingatlanokat is. 1943 folyamán 8 824 telepes érkezett a Protektorátusba, döntő többségükben földművesek: mintegy kilencven százalékban dobрудzsai németek voltak.⁶² A korábbi években sem volt nagyobb arányú a betelepítés: Frank 1943. február 27-i beszédében elmondta, hogy

---

⁵⁹ Overy, R. J.: *War and Economy in the Third Reich*, Oxford, Oxford University Press, 2002. 377.

⁶⁰ Brandes i. m. 1975. 35-36.

⁶¹ Brandes i. m. 1975. 34.

⁶² Brandes i. m. 1975. 35.

mintegy ötezer németet telepítettek le 1942-ben a Protektorátusban, amely a Birodalomba települő népi németek mindössze egy százaléka.⁶³

A németek politikája a Protektorátusban a háború utolsó időszakában sem változott igazán. Az elnémetesítésre nem maradt idő, mivel a cseh tartományok tulajdonképpen a Birodalom utolsó iparvidékeivé váltak. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Speer tervei győztek, amelyek a hadiipar fokozását írták elő a Protektorátus feladatát illetően, így a helyi német vezetők elképzelései a jövőbeli német gauról nem váltak valóra, s végül a háború befejezése után a csehországi autochton és betelepített németeket is egyformán kiűzték az újjászülető Csehszlovákiából.

Összegzés

A megszállók germanizáló tervei kudarcot vallottak az elvesztett második világháború miatt a Cseh-Morva Protektorátusban, noha a végcél gyakorlatilag az utolsó protektor, Wilhelm Frick idején is ugyanaz maradt. A németesítés módszerei viszont megváltoztak: a nagy német győzelmek idején még a csehek minél nagyobb számú kitelepítésével számoltak, ami azonban egyre inkább lehetetlenné vált a keleti front visszahúzódása miatt. A helyben történő asszimilációra pedig gyakorlatilag nem maradt idő, mivel a háborús totalizálás során a csehekre nem az iskolákban a németórákon, hanem a Protektorátusba telepített gyárakban volt folyamatosan nagyobb szükség.

Kitekintésképpen elmondható, hogy a londoni és moszkvai csehszlovák emigránsok, valamint a protektorátusi ellenállók is rendelkeztek tervekkel Csehországgal vagy az újjáalakítandó Csehszlovákiával kapcsolatban. Elgondolásaik a hadi események függvényében persze folyamatosan változtak ám az eredeti céljaik végig ugyanazok maradtak. Példaként említendő a csehországi németek háború utáni sorsával összefüggő cseh elgondolások változása: másként vélekedtek a Beneš vezette londoni emigránsok 1941 tavaszán, a Barbarossa hadművelet előtt, mint a Heydrichiáda után 1942 őszén, azonban ezek részletes feldolgozása már egy további kutatás tárgya.

---

⁶³ MNL OL, K 63, 73. csomó, 7. tétel, 20/pol-1943.